

належній чистоті свої помешкання та подвір'я». Крім того, це стосувалося й одягу, який при відвідуванні міських бань (обов'язково не менше двох разів на місяць), мав бути оброблений працівниками санітарної інспекції. З метою контролю жителям міста видавалися безоплатно «банні карточки», на яких їх адміністрація була зобов'язана робити відповідні відмітки про відвідування [1, арк. 3].

Для забезпечення виконання цього розпорядження всі жителі м. Луцька мали «потурбуватися про отримання банних карточок» і з 10 січня 1917 р. приступити до відвідування лазень [1, арк. 4]. Пропускна здатність окремих бань м. Луцька свідчить про те, що напередодні війни дана галузь міської інфраструктури розвивалася належним чином. Контроль за чистотою у місті покладався не лише на орган міського самоврядування, а й на військово-санітарну інспекцію, яка, враховуючи прифронтовий статус міста, мала значно більше важелів впливу на жителів.

Отже, напередодні та у роки Першої світової війни розбудова і покращення стану міської інфраструктури було спрямовано саме на усунення ряду проблем, спричинених воєнним станом, оскільки Волинська губернія стала прифронтовою зоною, а деякі повітові міста – центром ведення військових дій. Чільне місце займала проблема боротьби з епідемічними інфекційними захворюваннями, але органи місцевого самоврядування чітко та оперативно контролювали це питання. Невтішно те, що більшість амбітних проектів, такі як: побудова трамвайного сполучення міст та будівництво залізничних шляхів, не були реалізовані через початок Першої світової війни.

Список використаних джерел та літератури

1. ДАВО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 1570. – 85 арк.
2. ДАРО. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 27. – 76 арк.
3. Заседание городской Думы // Жизнь Волыни. 1916. 5 февраля. С. 3 – 4.
4. Антонова С. Є., Цецик Я. П. Роль органів місцевого самоврядування у розвитку повітових міст Волині на початку ХХ ст. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія, 2016. № 16. С. 11 – 16.
5. Савіна Н. Б., Цецик Я. П. Перспективи економічного розвитку Рівного на основі електрифікації міста на початку ХХ ст. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. № 69. С. 8 – 9.

Ольга Білобровець
(м. Житомир)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ У ЖИТОМИРІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Питання необхідності розвитку культури під час воєн залишається суперечливим. Однак, незважаючи на звуження сфери функціонування, існування культурних осередків завжди давало можливість населенню

переживати тяжкі воєнні часи. Питання створення і діяльності польських культурних інституцій і громадських організацій культурно-освітнього спрямування слабо висвітлено в історіографії. Питання розвитку польського театру у роки Першої світової війни розглядав П. Горбатовський [3]. Джерелом інформації про культурно-мистецьке життя періоду Першої світової війни є спогади його учасників та преса. Зокрема мемуари Я. Почентовської [11], статті та наукові розвідки сучасника подій В. Гюнтера [10].

Від початку війни, коли з'явилися перші постраждалі від війни та біженці з Королівства Польського і Галичини, у процес надання їм допомоги активно включилися культурні установи, громадські організації. Від зборів, які одержували театри від спектаклів, виступів гастрольних артистів, значна частка йшла на користь постраждалого населення Польщі. В жовтні 1914 р. у Житомирі, який один з перших прийняв біженців, Товариство оперних артистів поставило спектакль, який складався з двох частин. У першій була представлена опера «Сивільський цирюльник», а в другій – концерт, в якому виконувався загальнослов'янський гімн В. В. Чернова. У спектаклі була задіяна вся трупа. 40% чистого доходу від спектаклю перераховувалось на користь постраждалого населення Польщі [5, с. 3].

До таких акцій у Житомирі активно долучився Малий театр Мьяновського. У листопаді театром були влаштовані спектаклі, які пройшли з великим успіхом і дали 627 руб. чистого доходу на користь постраждалих у війні. Комітет з надання допомоги постраждалим висловив вдячність організаторам вечора пані Янгородській, Долнер і Щековській та іншим, хто долучився до цього процесу [6, с. 2].

Наприкінці листопада в Житомирі розпочалися гастролі Київського польського театру під керівництвом Ф. Рихловського. До показу пропонувались п'єси «В німецьких кігтях», «На роздоріжжі», «Полька в Америці» та ін. Очолював трупу колишній режисер Варшавського польського театру А. Зельверович. Гастролі пройшли дуже успішно при заповненому залі. Преса відзначала, що прекрасно виконував свою роль Зельверович, який створив яскравий правдивий образ слабкого характеру чоловіка [7, с. 2].

Чергові гастролі київського польського театру під керівництвом Ф. Рихлінського відбулись у Житомирі в травні 1916 р. Газети писали, що зал міського театру був вщент заповнений. Серед глядачів було багато молоді і підлітків. Публіку складали виключно місцеві поляки, які зайняли всі ложі, партер і галерею. П'єси пройшли під голосні аплодисменти, вибухи щирого сміху, що підкреслювало, як можна добре і приємно провести час [4, с. 3].

Збори від гастролей артистів частково йшли на підтримку постраждалих. У листопаді 1914 р. з гастрольями у Житомирі виступав відомий піаніст Юзеф Турчинський з творами Ф. Шопена. Уродженець

Житомира, він свою першу нагороду здобув на конкурсі піаністів у 1911 р. у Петербурзі, потім виступав у Варшаві і давав концерти в містах України. Весь чистий збір від концерту у розмірі 650 руб. був надісланий у Варшаву в центральний комітет допомоги постраждалим від війни [8, с. 4].

Після лютневої буржуазної революції 1917 р. активність польської громади зросла, відродились і були зареєстровані громадські організації, зокрема і культурно-мистецького спрямування. На заклик Польського виконавчого комітету на Русі у травні 1917 р. про підтримку створеного Польського товариства опіки над пам'ятками минулого в Україні, його відділення були створені в українських містах. У Житомирі «Польське товариство опіки над пам'ятками минулого на Волині», створене ще в грудні 1916 р., розпочало активну діяльність навесні 1917 р. Головою Товариства був обраний ксьондз біскуп М. Годлевський, віце-головами – А. Тишкевіч і М. Лібровіч, скарбником – Х. Бнінський, секретарем – С. Ройовський. У планах Товариства було створення польського музею [12, с. 6].

Значну активність у 1917-1918 рр. проявляла молодь і жінки. У січні 1918 р. у Житомирі Союз польської молоді скликав віче, на якому молодіжні організації прозвітували про свою діяльність. Голова Учнівської корпорації імені Крашевського Щоковський зазначив, що при організації існувала бібліотека, що нараховувала 5.000 книг і вона залишалася найкращою науковою бібліотекою Житомира [12, с. 8].

Громадську ініціативу жінок пробудили ще події революції 1905-1907 рр. Саме тоді виникло християнське, католицьке товариство трудящих жінок «Дзвигня», яке зареєструвалося в травні 1917 р. і нараховувало 140 чоловік. Очолювала його М. Курманович [1, арк. 175]. Серед іншого Товариство займалось організацією лекцій, курсів, бібліотек, влаштовувались спільні вечори і розваги [2, с. 3]. Плідну благодійну і культурну діяльність проводив «Союз польських жінок». На допомогу голодуючим дітям з метою збору коштів жінки влаштовували виставки художніх творів, гуляння у міському парку, концерти відомих артистів, зокрема Є. Корнин [1, арк. 284].

У культурному житті міста помітною подією були виступи польського співочого товариства «Лютня», яким керував Іпполіт Жизновський, і до якого входило 60 чоловік. Воно прагнуло розвивати і поширювати серед польського населення польську пісню і культуру. Організовувало концерти, засновувало дитячі, робітничі хори і творчі колективи, сприяло запису і виданню музичної продукції [9, с. 4].

Таким чином, впродовж Першої світової війни діяльність польських культурних інституцій і громадських організацій культурного спрямування продовжувала свою діяльність, зосередивши увагу на проведенні благодійної діяльності – постановки спектаклів, організації концертів, проведенні мистецьких заходів, кошти від яких спрямовувались на підтримку постраждалих від війни земляків. Після лютневої революції і

утвердженні українських органів вдали активність польської громади зросла, з'явилася низка польських організацій, що проводила культурну діяльність.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Житомирської області. Ф.405, оп.1, спр.8, 295 арк.
2. Волынская речь. Житомир, 1917. 18 июня.
3. Горбатовський П. Польське театральне життя у Києві у 1905-1918 рр. за документами, збереженими в Київських та Варшавських архівах // Українсько-польські культурні взаємини. Вип. 2. К., 2008. С. 207-226.
4. Жизнь Волыни. Житомир, 1916. 21 мая.
5. Наша Волынь. Житомир, 1914. 15 октября.
6. Наша Волынь. Житомир, 1914. 11 ноября.
7. Наша Волынь. Житомир, 1914. 04 декабря.
8. Наша Волынь. Житомир, 1914. 12 декабря.
9. Трудовая Волынь. Житомир, 1917. 26 августа.
10. Gunther W. Polski teatr w Kijowie // Pamietnik Kijowski. T. 3. Londyn, 1966. S. 194-206.
11. Poczetowska J. Na wschodniej rubiezy // Wirna sluzba. Wspomnienia uczestniczek walk o niepodleglosc. 1910-1915. Warszawa: Glowna księgarnia wojskowa, 1927. S. 286-293.
12. Tygodnik Kresowy. Żytomierz, 1918. 01 stycznia.

Олександр Титівець

(м. Київ)

РУХ БІЖЕНЦІВ НА ВОЛИНІ В 1915 РОЦІ

Війна, що розпочалась влітку 1914 року, зруйнувала звичний уклад, позбавила житла та призвела до того, що цілі села та міста були залишені тисячами їх мешканців, котрі зі страхом та поспіхом рухались в глиб Російської імперії подалі від військових дій та лінії фронту, котра в свою чергу швидко рухалась на Схід.

Безсистемність біженського руху, невлаштованість життя цивільних призвели до того, що в багатьох місцях з'явилися віспа, холера. В неокупованій частині Волині восени 1915 року було зареєстровано 40072 випадки захворювань на інфекційні хвороби. Хвиля біженців з Галичини занесла холеру в Луцький повіт, згодом поширилось на Дубнівський, Ковельський, Рівненський повіти. Уповноважений з улаштування біженців Північно-Західного фронту С. Зубчанінов доповідав, що натовпи біженців завдавали значної шкоди населенню тих місцевостей, через які пролягав їхній шлях. Після себе вони залишали пустелю, вирубуючи ліс, щоб зігрітися, викопували картоплю, витоптували поля. Також було зафіксовано грабежі та нищення майна. Аналогічні явища відбувались і в районі Волині[1; с. 2].

У середині серпня було оголошено про евакуацію прикордонної смуги Волинської, Подільської та Бессарабської губерній. Примусового виселенню підлягали працездатне населення від 12 до 50 років з одночасним знищенням запасів продовольства, реквізицією і вивезенням